

УДК 330:65:330.1

О. О. Попова,
аспірант, Вінницький національний аграрний університет, м. Вінниця

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ МОЛОКОПРОДУКТОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ

L. Popova,
Candidate to Ph.D. position, Vinnytsia National Agrarian University

THE THEORETICAL FOUNDATIONS OF FORMATION OF ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MECHANISM OF DEVELOPMENT REGULATION OF ENTERPRISES OF MILK SUBCOMPLEX

У статті представлено теоретичні основи формування організаційно-економічного механізму регулювання розвитку підприємств молокопродуктового підкомплексу. Автором запропоновано концептуальний підхід до його побудови, визначено основні елементи. Встановлено внутрішні основи розвитку молокопродуктового підкомплексу. Механізм регулювання розвитку підприємств молокопродуктового підкомплексу представлено у вигляді окремих підсистем організаційної та економічної з комплексом визначених елементів. Організаційна складова представлена: формами організації виробництва, інфраструктурою молокопродуктового підкомплексу, системою управління молокопродуктовим підкомплексом, державним контролем, логістикою, державними програмами розвитку, соціальною відповідальністю. Елементами економічної є: державне регулювання, інноваційно-інвестиційний розвиток, система державної підтримки, форми розрахунків між учасниками молокопродуктового ланцюга, економічний інтерес учасників підкомплексу, ціноутворення. Метою статті стала розробка концептуального підходу до формування організаційно-економічного механізму регулювання розвитку підприємств молокопродуктового підкомплексу. У результаті дослідження сформовано організаційно-економічний механізм регулювання розвитку підприємств молокопродуктового підкомплексу та визначено основні його складові.

The article presents the theoretical basis of formation of organizational and economic mechanism of development regulation of enterprises of milk subcomplex. The author proposed a conceptual approach to its construction, the main elements were defined. The internal foundations of milk subcomplex were established. The mechanism of regulation of development of milk subcomplex of enterprises were presented as organizational and economic subsystems with a set of certain elements. The organizational component were represented: the forms of production, infrastructure of milk subcomplex, management system, state control, logistics, government development programs, social responsibility. Economic elements were: regulation, innovation and investment development, the system of state support, forms of settlements between participants of milk chain, the economic interest of sub, pricing. The goal of article was the development of a conceptual approach to the formation of organizational and economic mechanism of regulation of enterprises of milk subcomplex. As the result the organizational and economic mechanism of development regulation of enterprises of milk subcomplex were formed.

Ключові слова: механізм, молокопродуктовий підкомплекс, управління, виробництво, система, підприємства.

Key words: mechanism, milk subcomplex, management, production, system, enterprises.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Виробництво молока та молочних продуктів, з одного боку, є одним із основних елементів вітчизняного агропромислового комп-

лексу, а з іншого — є важливим напрямом забезпечення продовольчої безпеки держави. Нині у зв'язку з процесами становлення ринкової економіки та помилками допущеними у

ході процесів реструктуризації ми спостерігаємо глибоку кризу у виробничих підкомплексах. Порушення міжгалузевих зв'язків та конфлікт інтересів суб'єктів господарювання призвели до занепаду виробництва, зменшенні обсягів та погіршенні якості виготовленої продукції, загальному зниженні ефективності підприємств.

В умовах трансформаційних процесів важливого значення набуває така організація молокопродуктового підкомплексу, яка б дозволила відновити втрачені міжгалузеві зв'язки, підвищити ефективність господарювання підприємств, мінімізувати витрати та впровадити інноваційні розробки. Саме формування організаційно-економічного механізму регулювання розвитку підприємств молокопродуктового підкомплексу дозволить досягти визначених цілей.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Особливості розвитку молокопродуктового підкомплексу вивчали такі науковці як: С. Васильчак, М. Ільчук, М. Калінчик, О. Козак, Т. Мостенська, М. Одінцов. Проблеми державного регулювання галузі поглиблено досліджували А. Діброва, С. Кваша, М. Корецький, М. Кропивко, Ю. Лузан, О. Могильний. Важливими у напрямі розробки механізмів є роботи вітчизняних та закордонних учених-економістів: А. Ансоффа, О. Виханського, Ю. Іванова, Т. Клебанової, К. Кохена, М. Кизима, Л. Лигоненко, В. Пономаренко, В. А. Предборського, С. Никешена, А. Стрікланда, О. Ястремського та ін. Незважаючи на значний науковий доробок вчених у напрямі досліджень, трансформаційні процеси економіки потребують додаткових пошуків.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є розробка концептуального підходу до формування організаційно-економічного механізму регулювання розвитку підприємств молокопродуктового підкомплексу

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

В умовах ринку внутрішнє та зовнішнє середовище суб'єктів господарювання молокопродуктового підкомплексу ніколи не буває стійким. Це визначається динамічними змінами попиту, пропозиції та цінової ситуації на ринках. Практичний досвід українських бізнес-структур свідчить про те, що довгостроковий успіх на світовій арені залежить від правильних дій щодо їх адаптації до змін середовища.

Саме формування дієвого організаційно-економічного механізму регулювання розвитку підприємств молокопродуктового підкомплексу дозволяє утримувати лідируючі позиції суб'єктів господарювання на ринку, мінімізує їх витрати та підвищує ефективність виробництва в цілому.

Деякі вчені-економісти в структурі молокопродуктового підкомплексу виділяють 6 сфер [4, с. 11—12]. До структури комплексу вони відносять галузь виробництва засобів виробництва; виробництво сировини; галузь переробки сирого молока і виготовлення з нього кінцевих молочних продуктів; виробничу інфраструктуру (матеріально-технічне забезпечення галузей МППК, послуги із заготівлі, транспортування та зберігання продукції, ремонт техніки тощо); підгалузі, що забезпечують відтворення робочої сили, в т. ч. підготовку кадрів та підвищення рівня їх кваліфікації; підсистеми, що створюють умови відтворення в молочному скотарстві (ветеринарні служби, прикладні наукові дослідження).

Організаційно-економічний механізм регулювання розвитку підприємств молокопродуктового підкомплексу нами окреслено за допомогою двох блоків: організаційного та економічного, а також, як окремі складові, які, на нашу думку, входять до обох блоків, нами виділено: нормативно-правове та наукове забезпечення та систему заходів, пов'язана зі світовим ринком (рис. 1). Організаційний блок представлений: формами організації виробництва, інфраструктурою молокопродуктового підкомплексу, системою управління та державного контролю молокопродуктовим підкомплексом, логістики, державними програми розвитку, соціальною відповідальність учасників. Основні економічні складові: державне регулювання, інноваційно-інвестиційний розвиток, система державної підтримки, форми розрахунків між учасниками молокопродуктового ланцюга, економічний інтерес суб'єктів господарювання та ціноутворення. Розглянемо їх більш детально.

Серед форм організації виробництва ми надаємо перевагу інтеграції та кооперації. У сільськогосподарському виробництві виділяють три типи інтеграції: горизонтальну, вертикальну та змішану. Горизонтальна інтеграція відбувається за умов об'єднання сільськогосподарських підприємств для виробництва певної продукції або виконання робіт одного цільового призначення. Вертикальна інтеграція передбачає об'єднання підприємств, які функціонують у різних галузях народного господар-

Рис. 1. Організаційно-економічний механізм регулювання розвитку підприємств молокопродуктового підкомплексу

ства з метою здійснення кругообігу товарної продукції, що об'єднує виробництво, заготівлю, транспортування, промислової переробки та реалізацію. Змішана — виявляється в об'єднанні підприємств різних галузей, між якими немає технологічного й технічного зв'язку з виробництва та реалізації продукції [3].

Серед кооперації можна виділити такі напрями:

- формування кооперативів різних типів;
- створення кооперативних об'єднань виробників та асоціацій на національному, регіональному і районному рівнях;
- відновлення кооперативної природи виробників молокопереробної продукції, переробних і обслуговуючих підприємств;
- розвиток фермерської молокопродуктової кооперації;
- формування системи представницьких органів підприємств молокопродуктової галузі;
- проведення молокопродуктовими кооперативами власної політики функціонування та розвитку.

Інфраструктура молокопродуктового підкомплексу представлена виробничою, обслуговуючою та соціальною складовими. Перша вклю-

чає: підприємства-виробники молока як сировини, переробні підприємства, суб'єкти господарювання, що здійснюють реалізацію готової продукції. До другої входить: вантажний транспорт, матеріально-технічне постачання, інженерні комунікації (електро-, водо-, газо-, теплостачання, очисні споруди, тощо). Соціально формують підприємства, що надають послуги безпосередньо населенню.

Система управління молокопродуктовим підкомплексом буде об'єднувати у собі: мету діяльності товаровиробників, поставлені відповідно до неї завдання, ресурсне забезпечення та можливий потенціал, функціональну систему та інструментарій організаційно-економічного механізму регулювання розвитку підприємств молокопродуктового підкомплексу.

Система державного контролю включає сукупність установ та організацій, які здійснюють контроль за виробництвом та реалізацією молока та продуктів переробки, нормативні документи на методи контролю.

Нині в Україні стартував Швейцарсько-український проект "Створення системи контролю за безпечністю харчових продуктів на основі оцінки ризиків у циклі виробництва та збу-

ту молочних продуктів в Україні". Експерти Проекту з безпечності молока провели оцінку діяльності та ефективності мережі державних лабораторій у Полтавській, Вінницькій, Миколаївській і Харківській областях, що беруть участь в аналізі якості й безпечності сирого молока. Така місія дасть змогу оцінити та проаналізувати виконання основних досліджень молока-сировини, заходи внутрішньої і зовнішньої гарантії якості лабораторій, а також визначити теми, які будуть розглянуті та висвітлені під час майбутніх проектів. За результатами оцінки буде визначено нагальні потреби в лабораторному обладнанні, яке Проект у майбутньому планує закупити [5].

Система логістики включає механізм управління матеріальними та інформаційними потоками молокопродуктових підприємств.

Державні програми розвитку можуть реалізовуватися на кількох рівнях: загальнодержавний, регіональний. Останній може бути представлений стратегіями розвитку окремих територій на певний час.

Соціальна відповідальність — це добровільний внесок бізнесу в розвиток суспільства в соціальній, економічній і екологічній сферах, зв'язаних з основною діяльністю компанії або тими, що виходять за рамки певного мінімуму [1, с. 123].

Державне регулювання молокопродуктового підкомплексу є системою заходів направлених на здійснення підтримуючої, компенсаційної та регулюючої діяльності держави, спрямованої на створення нормальних умов ефективного функціонування ринку молочних продуктів та вирішення складних соціально-економічних проблем розвитку національної економіки й суспільства.

Інноваційно-інвестиційний розвиток включає в себе впровадження інновацій та залучення інвестиційних ресурсів. Поліструктурність системи інвестиційного забезпечення інновацій в АПК заснована на взаємопереплетеннях різнорівневих систем і підсистем. Емерджентність системи виражається у взаємному впливі змін елементів системи. На нашу думку, система інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку підприємства АПК являє собою сукупність пов'язаних між собою центрів відповідальності інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку інтегруючої фінансово-промислової групи і вхідних у неї агропромислових підприємств, які відтворюють оптимальні інвестиційні грошові потоки, спрямовані на реалізацію інновацій і здійснюють генерувачий синергетичний ефект [6, с. 287—288].

Державна підтримка молокопереробних підприємств передбачає фінансування за такими напрямками: бюджетна дотація, часткове відшкодування вартості будівництва та реконструкції тваринницьких ферм та комплексів і підприємств з виробництва комбікормів, часткове відшкодування вартості племінних телиць, корів, часткове відшкодування витрат на закупівлю установки індивідуального доїння.

Бюджетна тваринницька дотація здійснювалася по таким напрямкам: за поголів'я корів м'ясного напрямку продуктивності, за поголів'я телиць, закуплених у фізичних осіб для вирощування, за екологічно чисте молоко власного виробництва, продане сільськогосподарськими підприємствами переробним підприємствам для виготовлення продуктів дитячого харчування на молочній основі, за приріст поголів'я корів молочного та комбінованого напрямку продуктивності власного відтворення.

Форми розрахунків між учасниками молокопродуктового ланцюга:

- товарні (у вигляді сировини або готових продуктів);
- грошові.

Економічний інтерес учасників підкомплексу визначається тим, які матеріальні цілі ставлять учасники перед собою: максимізація прибутку, розширення капіталу.

Головними ціноутворюючими чинниками функціонування ринку молока є попит і пропозиція, які поряд з продуктивністю праці, ефективністю виробництва, циклічністю відтворення, станом грошового обігу, фінансів і платіжного балансу, конкуренцією товаровиробників, політикою держави щодо регулювання ціноутворення впливають на методологію ціноутворення. Проте, як зазначає ряд науковців, методологічна ціна обґрунтовується на основі розрахунку витрат, а ринок практично оцінює конкурентне середовище ціноутворення [7].

Важливим фактором при ціноутворенні на ринку готової молочної продукції є вплив посередників при закупівлі молока-сировини і реалізації готової продукції. При закупівлі молока посередницькими структурами закупівельна ціна його зростає на 15—20%. Реалізація готової молочної продукції від переробного підприємства до роздрібної торгівлі також здійснюється через посередницькі структури, які, як правило, рекомендовані торговельними організаціями, у яких продається відповідна продукція [2].

ВИСНОВКИ З ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Формування дієвого організаційно-економічного механізму регулювання розвитку підприємств молокопродуктового підкомплексу залежить від внутрішніх основ функціонування виробництва, серед яких:

- цілеспрямоване вирощування телиць та оновлення стада корів; удосконалення селекційно-плеємної роботи у молочному скотарстві;

- зміцнення кормової бази для тваринництва;

- розвиток крупнотоварних молочних ферм на інноваційній основі;

- розвиток фермерських і особистих господарств населення;

- удосконалення організації виробництва молока в усіх формах господарювання;

- запровадження спеціалізованої заготівлі молока згідно з ДСТУ-3662-97; удосконалення організації переробки молока у молочній промисловості; розвиток горизонтальної і вертикальної інтеграції, створення інноваційних;

- формувань з виробництва конкурентоспроможних молокопродуктів;

- збільшення заготівель молока;

- удосконалення структури виробництва і менеджменту;

- механізація і автоматизація виробничих процесів;

- модернізація виробництва, запровадження НТП;

- удосконалення організації праці, її режимів;

- матеріальна зацікавленість у результатах праці.

На основі проведеного дослідження стає можливим вирішення подальших завдань формування та реалізації механізму врегулювання економічних взаємовідносин підприємств молокопродуктового підкомплексу.

Література:

1. Аделькин Ф. Результаты исследования социальной ответственности украинского бизнеса. — К.: Блакить, 2005. — 349 с.

2. Бондаренко В.М. Развитие эффективно-го производства молока та його промислової переробки в Україні / В.М. Бондаренко // Економіка АПК. — 2008. — № 5. — С. 61—64.

3. Герелес А.В. Агропромислова інтеграція як пріоритетний напрям розвитку молокопродуктового підкомплексу України [Електронний ресурс] / А.В. Герелес. — Режим доступу: https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/2011/3_1/069.pdf

4. Демина М.П. Развитие и планирование региональных АПК / М.П. Демина. — М., 1981. — 112 с.

5. Проект з безпечності молока провів оцінку лабораторій [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://safoso.com.ua/templet-news.php?file=news-ukr/27-09-2016>

6. Смолінський В.Б. Проблеми державного регулювання інноваційної діяльності в аграрній сфері економіки // Науковий вісник. — Вип. 21.2. — Львів, 2011. — С. 286—290.

7. Методичні рекомендації з ціноутворення на органічну продукцію / [Лупенко Ю.О., Месель-Веселяк В.Я. та ін.]; за ред. Ю.О. Лупенка, В.Я. Месель-Веселяк. — К.: ННЦ ІАЕ, 2013. — 100 с.

References:

1. Adel'kyn, F. (2005), Rezul'taty yssledovaniya sotsyal'noj otvetstvennosti ukraynskoho byznesa [Results of the study of social responsibility of the Ukrainian business], Blakyt', Kyiv, Ukraine.

2. Bondarenko, V. M. (2008), "The development of efficient milk production and its industrial processing in Ukraine", Ekonomika APK, vol. 5, pp. 61—64.

3. Hereles, A.V. (2011), "Agroindustrial integration as a priority the development of milk sub Ukraine, available at: https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/2011/3_1/069.pdf (Accessed 10 Oct 2016).

4. Demyna, M.P. (1981), Razvytye y planyrovanye rehyonal'nykh APK [Development and planning of regional agrarian and industrial complex], Moscow, Russia.

5. Milk safety project (2016), "Milk safety project conducted laboratories assessment", available at: <http://safoso.com.ua/templet-news.php?file=news-ukr/27-09-2016> (Accessed 10 Oct 2016).

6. Smolins'kyj, V.B. (2011), "Problems of state regulation of innovation in the agricultural sector of the economy", Naukovyj visnyk, no 21.2, pp. 286—290.

7. Lupenko, Yu.O. and Mesel'-Veseliak, V.Ya. (2013), Metodychni rekomendatsii z tsinoutvorennia na orhanichnu produktsiiu [Guidelines on pricing for organic products], NNTs IAE, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 26.10.2016 р.